

ARTIKKELIT

PERIFERIA JA PIKKUVALTIOSTATUS
SUOMEN ULKOPOLITIIKAN SELITTÄJINÄ

Raimo Väyrynen*

1. Pikkuvaltiotutkimuksen taustat

Pikkuvaltiotutkimus on kulkenut nykyiseen tilaansa monien kehitysvaiheiden kautta. Historiallisessa katsannossa voidaan todeta, että viime vuosisadan vaihteen geopolitiikat olivat kai ensimmäisiä, jotka kiinnittivät erityistä huomiota pikkuvaltiokäsitteeseen ja pikkuvaltioiden rooliin kansainvälisissä suhteissa. Kansainliiton perustaminen puolestaan antoi pikkuvaltioille tietynlaisia sädekehää rahanpolitiikan edelläkävijöinä. Näin ollen käsite alkoi saada tiettyä normatiivista sisältöä. Hieman samalla tavoin pikkuvaltiokäsitettä on käytetty myös liennytysolehtiikan kaudella, jolloin pikkuvaltiot on mielellään nähty eräänlaisina siltoina idän ja lännen välillä samalla kun niiden liikumavaran on todettu lisääntyneen seurausena kansainvälisen jännityksen laskusta. Toisaalta nykytilanteessa pikkuvaltation käsite on myös usein kytketty taloudelliseen riippuvuuteen ja sitä kautta kansainvälisen järjestelmän eriarvoiseen luonteeseen, jonka on nähty rasittavan erityisesti pikkuvaltioita.¹

Pikkuvaltiotutkimus liittyy ensisijaisesti siihen tutkimusperinteeseen, joka on pyrkinyt tarkastelemaan *kansainvälisen*

järjestelmän valtarakenteita. Eri tutkijat ovat nähneet tämän valtarakenteen hyvin eri tavoin. Yksinkertaisimmillaan se on nähty hyvin tiiviinä valtahierarkiana, jossa sotilaalliset ja taloudelliset vallan indikaattorit korreloivat voimakkaasti keskenään. Toisaalta viime aikoina on Kjell Goldmannin tavoin alettu yhä useammin todeta, että todellisuudessa kansainvälisen valtarakenne on hierarkisen luonteensa sisällä sangen monimuotoinen ja siihen vaikuttaa joukko erityisiä vallan lähteitä, jotka ovat jakautuneet tasaisemmin kuin esim. pelkkä sotilaallinen voima.² Kansainvälisen valtahierarkian tutkimuksessa on karkeasti todeten nähtävissä kaksi perinnettä. Toinen niistä korostaa suurvaltojen, toinen taas pikkuvaltioiden erittelyn tärkeyttä.

Suurvaltaperinteen taustalla olevana lähtökohtana on se, että kansainvälinen järjestelmä on analyysin tasojen osalta jaettavissa kahteen ryhmään; yhtäältä *kausaalitasoon*, josta löytyvät kansainvälisen tapahtumisen juuret sekä toisaalta *vaikutustasoon*, jolla tämän tapahtumisen seuraukset näkyvät.³ On ilmeistä, että suurvaltaperinteessä nimenomaan tätä tasoa pidetään kausaalitasona, jonka vaikutus heijastuu sitten pienten ja keskisuurten valtioiden tasolla. Tyypillisesti tämä perinne, jolla onkin ollut huomattava merkitys todellisuuden selittämisessä, on ilmennyt mm. suurvaltojen pystyttämien

* Yleisen valtio-opin, erityisesti kansainvälisen politiikan professori, Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitos, Vuorikatu 3 A 5, 00100 Helsinki 10.

etupiirien tutkimuksessa tai tarkasteltaest suurvaltojen välisen kilpailun vaikutusta pikkuvaltojen asemaan.⁴ *Pikkuvaltiotutkimuksessa* on puolestaan havaittavissa ainakin kaksi alaperinnettä. Niistä *empiirinen* tarkastelutapa on varsinkin 1970-luvulla ollut havaitsevinaan pikkuvaltioiden poliittisen vaikutusvallan lisääntyneen.⁵ Normatiivinen lähestymistapa puolestaan protestoi yleisesti kansainvälisten suhteiden ja samalla kansainvälisen politiikan suurvaltapainotteisuutta vastaan vaatien sellaista tutkimusotetta, joka luopuu »valtakultista» ja tarkastelee asioita myös pikkuvaltioiden ja yleensä heikompien toimijoiden kannalta.⁶

Pikkuvaltioihin kohdistuneet erittelyt ovat useimmissa tapauksissa kohdistuneet niiden kestävyyyteen, kykyyn taata olemassaolonsa. Tämä ongelma voidaan helposti jakaa kahteen ulottuvuuteen: turvallisuuspoliittiseen ja taloudelliseen.⁷

Pikkuvaltioiden turvallisuuspoliittisten pulmien pohtiminen on itse asiassa perinteisin lähestymistapa niitä koskevaan tutkimukseen. Tällä näkökulmalla on luonnollisesti oikeutuksensa, joskin sitä voidaan tutkimusmielessä kritisoida voimakkaastikin.⁸ Nimenomaan turvallisuuspoliittisten ratkaisujen selittämisessä voidaan perustellusti epäillä pikkuvaltiokäsitteen selityskykyä. Tosin eräitä säännönmukaisia eroja on löydettävissä pienten ja suurten valtioiden ulko- ja turvallisuuspoliittisessa käyttäytymisessä,⁹ mutta pohjimmiltaan pikkuvaltioiden suorittamat ratkaisut ovat tässä suhteessa olleet niin erilaisia, että on mahdoton puhua mistään yhtenäisestä maaryhmästä.

Taloudelliselta kannalta tilanne näyttää hieman toiselta. Luonnollisesti pikkuvaltioiden asemassa kansainvälisessä talousjärjestelmässä on eroja, mutta silti kokoteijä on tässä suhteessa keskeisempi muuttuja kuin turvallisuuspoliittisessa

analyysissä. Karkeasti todeten pikkuvaltiot ovat riippuvaisempia ulkomaankaupasta kuin suuremmat valtiot, niiden viennin rakenne on yksipuolisempi: ne ovat viennin rakenteen osalta lähempänä ns. jalostuskuilun pohjaa ja osittain näistä syistä johtuen niillä on useammin kauppa- ja maksutasevaikeuksia.¹⁰ Pikkuvaltiot näyttävät siis olevan kansainvälisen talousjärjestelmän laita-alueilla ja rakenteellisesti heikommassa asemassa kuin keskikokoiset ja suuret valtiot.

Pikkuvaltioiden kansainvälisen aseman poliittis-taloudellinen tarkastelu on mielekästä senkin vuoksi, että niiden ulkoisessa käyttäytymisessä taloudellisilla tekijöillä on huomattavampi osuus kuin suurempien valtioiden toiminnassa.¹¹ Tutkimuksen näkökulmasta pikkuvaltioiden taloudellisen aseman erittely on mielenkiintoista puolestaan sen vuoksi, että siinä yhdistyy kaksi tutkimushaaraa: *riippuvuusteoria* ja -analyysi sekä toisaalta pikkuvaltiotutkimus. Tämä haaste ei ole pikkuvaltiotutkimuksen kannalta kuitenkaan yksinomaan myönteinen, sillä se saattaa samalla asettaa koko tutkimussuunnan olemassaolon oikeutuksen kyseenalaiseksi. Joudutaan nimittäin kysymään sitä, onko pikkuvaltion käsitteellä mitään varsinaista analyttistä arvoa.

Tämä kysymys ei ole suinkaan uusi, vaan siihen on jo pitempään haettu vastausta. Ensimmäinen askel vastaamisen tiellä on itse käsitteen määrittely. Määrittely-yrityksien lähempi tarkastelu osoittaa selvästi sen, ettei mitään yksiselitteistä pikkuvaltion käsitettä ole tutkimuksessa olemassa, vaan osapuilleen jokainen tutkija on kehittänyt oman määritelmänsä.¹² Työlästyneenä tähän käsitteesekavuuteen *Baehr* on jopa esittänyt, että koko käsitteestä tulee luopua sen tarjoaman vähäisen analyttisen hyödyn vuoksi.¹³ Muut ongelman ratkaisupyrkimykset eivät ole ol-

leet lopputuloksiltaan aivan yhtä jyrkkiä. *Amstrup* ehdottaa pikkuvaltiokäsitteen hylkäämisen ohella kaksi muuta vaihtoehtoa: käsitteen alan rajaamisen sekä kokomuuttujan yhdistämisen laajempaan ulkopoliittiseen analyysiin.¹⁴ Itse pyrin seuraavassa pohdiskelussa soveltamaan jälkimmäistä vaihtoehtoa.

Tavoitteena on erityisesti riippuvuus- ja pikkuvaltioperspektiivin integroiminen järkeväksi kokonaisuudeksi. Tämä edellyttää huomion kohdistamista ensisijaisesti pikkuvaltioiden taloudelliseen asemaan kansainvälisessä järjestelmässä, joskin myös poliittinen ulottuvuus on syytä pitää tarkastelussa mukana. Tämä on luonnollista jo siitä yksinkertaisesta syystä, että valtion asema kansainvälisessä taloushierarkiassa selittää ainakin osan, usein tuntuvan, maan ulkopoliittisesta käyttäytymisestä ja jopa sen poliittisten eliittien maailmankuvasta.¹⁵

Pikkuvaltiotutkimuksen taloudellinen näkökulma on poikkeuksetta merkinnyt sitä, että tutkimuksen kohteena olevat valtiot luokitellaan tietyn muuttujan tai muuttujien avulla kokoluokkiin. Tämän jälkeen pyritään tarkastelemaan eri kokoluokkiin sijoittuneiden maiden taloudellisessa asemassa havaittavia erityispiirteitä. Tämä voi tietenkin tapahtua hyvin monenlaisten tutkimusteknisten ratkaisujen avulla. Taloudellisia riippuvuussuhteita erittelevät tutkijat ovat tunnetusti luoneet vielä suuremman joukon käsitteitä ja lähestymistapoja kuin pikkuvaltiotutkimuksen harrastajat. Tässä yhteydessä ei ole lainkaan mahdollista ryhtyä tarkastelemaan yksityiskohtaisesti näitä lähestymistapoja. Analyysin jatkamiseksi otan kuitenkin esille kaksi pikkuvaltiotutkimuksen kannalta relevanttia lähestymistapaa: keskusta-periferia -malli sekä pääoman kansainvälistyminen.

2. Keskustan ja periferian väliset suhteet

Keskustan ja periferian välistä eroa korostava tutkimusote liittyy sangen läheisesti pikkuvaltiotutkimukseen varsinkin siinä tapauksessa, että pikkuvaltiot katsotaan taloudellisen asemansa osalta olevan lähempänä laita-aluetta kuin keskustaa. Itse asiassa keskustan ja periferian määrittelyssä on käyty samantyyppistä keskustelua kuin pikkuvaltiotutkimuksessaakin siitä, pitäisikö nämä toimijaryhmät määrittää absoluuttisten arvojen vai niiden välisten suhteiden avulla.¹⁶ Johan *Galtungin* suorittama ratkaisu esimerkiksi korostaa enemmän vuorovaikutusta ja itse asiassa keskustan ja periferian välistä vuorovaikutusrakennetta kokonaisuudessaan.¹⁷ Alustavasti lienee mahdollista todeta, että jos analyysi supistetaan pelkästään teollisuusmaiden ryhmään, niin pikkuvaltiotutkimuksessa ja keskusta-periferia -mallin empiirisessä soveltamisessa syntyvät jaot vastaavat karkeasti toisiaan.

Globaalilla tasolla toimivassa eritteilyssä näin on tuskin kuitenkaan asianlaista. Eräessä keskustaan ja periferiaan kuuluvia maita täsmentävässä ryhmittelyanalyysissä löydettiin tosin kolme suurempaa ryhmää, joista yksi edusti pääpiirteissään keskustaa ja kaksi muuta periferiaa.¹⁸ Nämä jaot eivät kuitenkaan kulkeneet yksiselitteisesti teollisuus- ja kehitysmaiden välistä rajalinjaa, eivätkä varsinkaan valtioiden välisten kokoerojen rajoja pitkin.

Tätä havaintoa tukevat myös Steven *Jacksonin* tutkimustulokset. Valtioiden välistä penetraatiota tutkiessaan hän havaitsi, että suhteutettaessa ulkomaisen pääoman osuus kehitysmaiden omaan pääomaan vaihteli penetraation aste karkeasti kokomuuttujan mukaan; suuremmat kehitysmaat olivat vähemmän penetroituja kuin pienemmät. Useampiin indikaattorei-

hin ja niiden faktoripistemääriin perustuvat penetraatioarvot antoivat kuitenkin miltei päinvastaisia tuloksia. Penetroitumisen osalta olivat v. 1970 kärjessä sellaiset valtiot kuin Venezuela, Filippiinit, Meksiko, Iran, Algeria, Pakistan ja Kenia. Olisi houkuttelevaa tulkita nämä tulokset niin, että kaikkein avoimimmin kapitalistisen kehitystien valinneet keskisuuret kehitysmaat, eivätkä suinkaan pikkuvaltiot, ovat selvimmän penetroituneita.

Tämä tulos pitää kuitenkin vain osittain paikkansa, sillä 24 valikoidusta maasta koostuvan luettelon vähemmän penetroituneessa päässä ovat sellaiset valtiot kuin Irak, Intia, Argentiina ja Brasilia. Ne ovat kaikki keskimääräistä voimakkaampia kehitysmaita ja ainakin kaksi viimeksi mainittua on kulkenut selvästi kapitalistista kehitystietä. Yhteistä niille on kuitenkin pyrkimys kehittää teknologia- ja talouspolitiikassaan kansallisia suojelumekanismia, jotka eivät kuitenkaan välttämättä ole olleet sosialistisia luonteeltaan. Mielienkiintoinen lisä näihin pohdintoihin saadaankin siitä, Jacksonin havainnosta, että riippuvuus ulkomaisista pääomahyödykkeistä ja ulkomaisesta teknologiasta määrittää kaikkein voimakkaimmin penetraatioindeksin arvot.¹⁹ Nämä tulokset antavat aiheita olettaa, että pikkuvaltio- ja riippuvuusperspektiivin integroiminen koko kansainvälisen järjestelmän mitassa kaahtuu siihen, että nimenomaan *teknologinen riippuvuus* ei noudata valtioiden välisiä kokorajoja, vaan tämä riippuvuus monta kertaa korostuu vasta taloudellisissa kehityksessä pitemmälle ehtineissä, vähintään keskisuurissa kehitysmaissa.²⁰ Toisaalta saman kohtalon näyttävät kokevan pikkuvaltiot teollistuneen maailman piirissä. Yleisesti näyttää siis siltä, että varsinkaan koko kansainvälisen järjestelmän kattavassa analyysissä ei pikkuvaltion käsitteellä ole erityistä analyttistä arvoa jo siitä

yksinkertaisesta syystä, että kehityserot ovat monta kertaa tärkeämpiä selittäviä tekijöitä. Tämä pulma on pyritty joskus poistamaan turvautumalla »heikon valtion» käsitteeseen, mutta tämä tuntuu sangen keinotekoiselta ratkaisulta.²¹

Edellä viitattiin jo siihen, että jos keskusta ja periferia määritellään tietyillä absoluuttimitoilla, niin tämän tutkimussuunnan ja pikkuvaltiotutkimuksen väliset yhtäläisyydet ovat ilmeisiä. Toisaalta niiden välisen vuorovaikutusrakenteen analyysi on kuitenkin välttämätöntä ja siirtyminen tälle tielle etäännyttää keskusta-periferia-mallin pikkuvaltiotutkimuksessa. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että pikkuvaltion käsitteelle ei tässä lähestymistavassa löydy mitään analyttisesti mielekästä käyttöä. Ratkaisua tähän pulmaan voidaan yrittää hakea siitä toteamuksesta, että keskuksen ja periferian välisiä vuorovaikutussuhteita ei tulisi nähdä ainoastaan riippumattomina muuttujina — kuten Galtung niitä käyttää — selitettäessä valtioiden sisäistä kehitystä ja eriarvoisuutta. Päinvastoin niitä tulisi käsitellä myös riippuvina muuttujina.

Käytännössä tämä merkitsee sitä, että keskuksen ja periferian välisten vuorovaikutusrakenteiden ja valtioiden sisäisten tekijöiden väliset yhteydet otetaan molemminsuuntaisesti huomioon. Tällöin ei tarkastella ainoastaan eriarvoisten vuorovaikutusrakenteiden vaikutusta sisäiseen kehitykseen, vaan myös niitä sisäisiä tarpeita — erityisesti kansainvälisen järjestelmän keskustassa — jotka ovat luoneet dominanssiin perustuvan kansainvälistaloudellisen järjestelmän. Tähän havaintoon liittyy samalla se toteamus, että keskusta on keskustaa ainoastaan suhteessa periferiaan ja päinvastoin. Toisin sanoen keskustan voimaa ja merkitystä ei voida määrittää pelkästään absoluuttisilla ominaisuuksilla, vaan sellaisilla ulottu-

vuuksilla, jotka ovat relevantteja periferiaan kohdistuvan ylivallan kannalta.²²

Samankaltainen havainto on usein esitetty myös pikkuvaltiotutkimuksessa: pikkuvaltiot eivät ole pieniä sinänsä, vaan vasta suhteessa keskikokoisiin ja suuriin valtioihin. Pohjaamalla edellä esitettyyn tarkasteluun voidaan todeta, ettei pikkuvaltiotutkimuksessakaan ole riittävää pelkäämistä verrata valtioiden absoluuttista kokoa toisiinsa sen enempää kuin keskittyä ainoastaan vuorovaikutussuhteisiin kaan suurten ja pienten välillä. Sen sijaan saattaisi olla mielekäästä eritellä perusteellisesti niitä tarpeita ja intressejä, joiden pohjalta suurvallat soveltavat tiettyä taloudellista ja poliittista strategiaa suhteissa pikkuvaltioihin samoin kuin näiden strategioiden vaikutuksia vastaanottajapäissä.

Tästä näkökulmasta katsottuna pikkuvaltiotutkimus olisi tavallaan keskusta-periferia -analyysin erityistapaus, sillä kaikkia periferiaan kuuluvia valtioita ei voi ainakaan tavanomaisilla kriteereillä pitää pikkuvaltiona. Näin on erityisesti silloin, kun periferia määritellään pelkäämistään maan sisäisen elinkeinorakenteen ja ulospäin suuntautuvan taloudellisen vaihdon luonteen avulla. Indonesia ja Iran tuskin ovat pikkuvaltioita, vaikka niitä taloudellisesti voidaankin pitää periferiaan kuuluvina.

Sama ongelma esiintyy tosin muuntu-neena myös teollisuusmaiden ryhmässä, sillä kaikki pikkuvaltiot eivät ole samalla tavoin periferiaa. Niinpä Belgian ja Irlannin tai Hollannin ja Kyproksen välillä on tässäkin suhteessa varmasti tuntuvia eroja. Tämäkin havainto saattaa keskustaperiferia -mallin sekä pikkuvaltiotutkimuksen integroimisen kyseenalaiseksi. Varsinkin Länsi-Euroopan piirissä tuotannollisen integraation eteneminen on ve-

tänyt kaikki valtiot, niin isot kuin pienetkin, samaan taloudelliseen vaikutuspiiriin. Tämä ei tietenkään merkitse sitä, että kaikki valtiot olisivat yhtä riippuvaisia ulkoisista taloussuhteista, sillä myös Länsi-Euroopassa pikkuvaltiot ovat tässä suhteessa keskiarvoisesti heikommassa asemassa kuin keskisuuret valtiot. Tätä havaintoa on kuitenkin syytä täsmentää toteamuksella, jonka mukaan *valtioilla on erilainen mahdollisuus manipuloida riippuvuussuhteitaan*. Pikkuvaltioiden ja erityisesti laita-alueen pikkuvaltioiden osalta nämä manipulointimahdollisuudet ovat varmasti vähäisemmät kuin esim. Euroopan yhteisön keskusvaltioiden kohdalla on asianlaita.

Saksan liittotasavalta on epäilemättä riippuvainen Euroopan yhteisön tuotannollisesta integraatiosta, mutta teknologisesti kehittyneenä ja taloudelliselta rakenteeltaan monipuolisena maana, jolla on vahva valuutta, sillä on suurempi poliittisen ja taloudellisen valinnan vapaus; suurempi mahdollisuus manipuloida riippuvuussuhteitaan. Tämä valinnan vapaus merkitsee käytännössä puolestaan sitä, että SLT:n suorittama valinta poistaa monta vaihtoehtoa esim. Tanskan, Belgian, Hollannin, Norjan tai Suomen keinovalikoimasta. Itse asiassa ne joutuvat usein kantamaan SLT:n suorittamien valintojen seuraukset ja vaikutukset.²³

Suuri osa pikkuvaltioista kuuluu siis standardimääritelmien mukaan periferiaan, jonka ulkopuolelle jää kuitenkin osa tämän tuntomerkin omaavista valtioista. Kaikille niille on kuitenkin yhteistä se, että niiden *mahdollisuus monipuolisiin taloudellisiin ja poliittisiin valintoihin on rajallisempi kuin keskisuurilla tai suurilla valtioilla*. Normatiivisesti katsoen pikkuvaltioiden politiikan yhtenä tavoitteena tulisi olla, maan talouden rakennetta ja

sen ulkoisia kytkentöjä monipuolistamalla, suuremman toimintavapauden hankkiminen.

3. Pääoman kansainvälistyminen

Yksi ongelma on kuitenkin jäänyt edellä ratkaisematta eli se, kuinka voidaan välttää liiallinen nojautuminen kansallisvaltion, joka varsinkin pikkuvaltiotutkimuksessa luonnollisista syistä on ollut keskeisenä analyysiyksikkönä. Sama pätee myös useisiin keskustan ja periferian suhteita koskeneisiin empiirisiin kartoituksiin. Käsitteiseni mukaan pääoman kansainvälistymistä korostava lähestymistapa tarjoaa erään ratkaisun tähän ongelmaan. Lyhyesti todettuna pääoman kansainvälistyminen liittyy sen monopolisoitumiseen ja keskittymiseen ja niiden seurauksena tapahtuvaan pääoman leviämiseen kansallisten rajojen yli. Pääoman vienti ja erityisesti monikansalliset liikeyritykset ovat keskeisiä mekanismeja pääoman kansainvälistymisessä, joka yleensä merkitsee kansallisvaltion taloudellisen pohjan asteettaista murenemistä. Valtion merkitys ei kuitenkaan tämän prosessin yhteydessä häviä, vaan pikemminkin muuttaa muotoaan.²⁴

Pikkuvaltioissa pääoman kansainvälistyminen yleensä tuntuu hyvin voimakkaasti niiden omien tuotantovoimien suhteellisen kehittymättömyyden vuoksi. Pääoman kansainvälistymiseen liittyvä epätasainen vaihto johtaa mm. pikkuvaltioissa maksutase- ja valuuttapoliittisiin vaikeuksiin.²⁵ Tässä suhteessa pikkuvaltiotutkimuksen taloudellisessa suuntauksessa saavutetut tulokset tukevat sängen voimakkaasti niitä havaintoja, joita on tehty pääoman kansainvälistymisen vaikutuksista. Niinpä pikkuvaltioilla on todettu olevan useammin maksutasevaikeuksia kuin suuremmilla valtioilla, ne omaksuvat uuden-aikaisia tuotantohaaroja vasta tietyllä vii-

veellä ja niiden taloudellinen kasvu on keskimäärin hitaampaa kuin suuremmissa valtioissa.²⁶ Jälleen kannattaa kuitenkin muistaa se, että pääoman kansainvälistymistä korostavassa lähestymistavassa pikkuvaltiot ovat vain tietty erityisryhmä, jonka kohdalla kansainvälistymisprosessin vaikutuksia voidaan tutkia.

Tarkasteltaessa talouden kansainvälistymiskehitystä kannattaa erityistä huomiota kiinnittää jo edellä todettuun *teknologian keskittymiseen ja kansainvälistymiseen*. Pienten ja suurten valtioiden välinen teknologinen kuilu on monien yhtäpitävien todisteiden mukaan erittäin huomattava ja sitä paitsi kasvamaan päin. Tilannetta kuvaa aika valaisevasti se, että ei-sosialistisessa maailmassa 52 % kaikista julkaisevista luonnontieteilijöistä työskenteli 1960-luvun lopulla Yhdysvalloissa. Yhdysvaltojen, Englannin, Saksan liittotasavallan ja Ranskan yhteinen osuus oli puolestaan peräti 81 %.²⁷ Millään sektorilla ei teknologian keskittyminen ole niin voimakasta kuin sotilaallisen tutkimuksen ja kehitysohjelmien piirissä.

Käytännössä teknologian kansainvälistyminen on monikansallisten yritysten käsissä; niiden tutkimuskeskukset luovat valtaosan käyttö- ja muutakin teknologiaamme. Pikkuvaltioiden omat edellytykset harvoin riittävät oman, tarpeen vaatiessa vaihtoehdoisen teknologian luomiseen. Kansainvälinen patentti- ja tavaramerkki-järjestelmä vahvistaa edelleen näitä riippuvuussuhteita, joiden purkamista on viime aikoina kuitenkin ryhdytty voimakkaasti vaatimaan. Oireellista on kuitenkin se, että nämä vaatimukset eivät suinkaan tule pienten teollisuusmaiden, vaan Intian, Meksikon ja Brasilian kaltaisten kookkaampien kehitysmaiden taholta.²⁸

Keskustan ja periferian välisten suhteiden tarkastelussa viitattiin siihen, että liian usein niiden välisiä vuorovaikutus-

suhteita eritellään ainoastaan riippumattomuina muuttujina sen sijaan, että niitä voidaan käyttää myös selittävinä muuttujina. Myös pääoman kansainvälistymistä koskevassa tutkimuksessa nousee ajoittain esiin sama ongelma keskityttäessä lähinnä kansainvälistymiskehityksen ilmenemis- muotoihin. Tämä ongelma tulee esiin mm. epätasaista vaihtoa koskevassa, Emmanue- lin liikkeellepanemassa tutkimussuunnas- sa, jossa aina ei riittävästi huomioida sitä tosiseikkaa, että epätasainen vaihto on viime kädessä vain epätasaisen kehityksen heijastusta. Hyödyn kasaaminen keskus- taan edellyttää periferisen kapitalismin uusintamista.²⁹

Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että pääoman kansainvälistyminen on hyödyllistä kytkeä keskustan ja periferian suhteita koskevaan tarkasteluun. Tällöin tarkastelun kohteeksi tulisi luonnostaan sekä keskustan että periferian sisäinen rakenne, mm. niiden tuotantotapa, ja niiden välisten suhteiden kokonaisuus, jossa taloudelliset tekijät tosin helposti korostuvat. Tässä tarkastelutavassa pikkuvaltion käsitteellä ei olisi itsenäistä analyttistä arvoa, vaan se toimisi eräänlaisena apukäsitteenä, joka täsmentäisi tietyn valtioryhmän. Tämä ryhmä voitaisiin sitten alistaa erilliseen tarkasteluun pääoman kansainvälistymisprosessin sekä keskustan ja periferian tarjoamassa viitekehityksessä.

Tällaisen synteessin yhtenä ongelmana on kuitenkin se, että mainitut käsiteryhmät ovat *abstraktiotasoltaan* erilaisia. Niinpä varsinkin tuotantotapa ja valtioiden tuotannollinen järjestelmä yleensäkin on tiettyssä määrin erimitallinen yhtäältä pikkuvaltiostatuksen ja toisaalta keskusta-periferiamallin kanssa. Tätä ongelmaa voidaan tietenkin pienentää turvautumalla sangen karkeisiin luokituksiin, esim. jakamalla tutkittavat valtiot sosialistisiin ja kapitalistisiin sekä sallimalla varsinkin

kehitysmaiden kohdalla lisäksi jonkinlainen välikategoria.

Tämä ratkaisuesitys viittaa samalla siihen, että tässä artikkelissa eritellyissä tutkimusotteissa *tilastollinen analyysi* yleensä kohtaa vaikeuksia. Sen vuoksi joudutaankin usein turvautumaan *typologisointiin* jossa erotellaan toisistaan erikokoisia, sekä kansainväliseltä asemaltaan ja tuotantotavaltaan erilaisia valtioita. Typologisointi johtaa puolestaan luonnostaan *vertailevan tutkimusotteen* soveltamiseen.³⁰ Näiden vertailujen ei tarvitse välttämättä olla ryhmien välisiä, vaan ne voivat olla myös ryhmien sisäisiä siinä mielessä, että verrataan toisiinsa esim. muiden kriteerien osalta erilaisia pikkuvaltioita. Näiden vertailevan otteen avulla voidaan tarkastella myös tietyn toimijaryhmän sisäistä yhtenäisyyttä. Seuraavassa luvussa siirrytään tarkastelemaan pikkuvaltiostatuksen sekä periferisen kansainvälisen aseman vaikutusta ulkopoliittiseen käyttäytymiseen. Tällaisen tarkastelutavan tulisi olla, mitat täyttääkseen, vertailevaa luonteeltaan, sillä ainoastaan siten on viime kädessä mahdollista osoittaa valtion koon ja sen kansainvälisen aseman vaikutus maan ulkopoliittikan muotoutumiseen. Seuraavassa rajoitutaan kuitenkin vain Suomen tapauksen tarkasteluun.

4. Suomi ja periferia

4.1. Eräitä empiirisiä havaintoja

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista ryhtyä tarkastelemaan yksityiskohtaisesti sitä, kuuluuko Suomi periferiaan ja jos kuuluu, niin missä määrin. Pikemminkin lähtökoh- ta oletetaan annetuksi — Suomi kuuluu periferiaan — ja tätä perustellaan ainoas- taan pääpiirteisesti. Parissa aikaisemmassa tutkimuksessa on pyritty yksityiskohtai-

semmin osoittamaan, että itse asiassa kaikki pohjoismaat ovat Länsi-Euroopan ja Euroopan yhteisön perustamisen jälkeen sen laita-alueita. Tämän pääpiirteissään yksipuolisen riippuvuussuhteen on katsottu vaikuttaneen tyypillisesti pohjoismaiden teolliseen kehitykseen, maan sisäiseen keskittymiseen ja eriarvoisuuteen sekä keskustan kanssa käytävän vuorovaikutuksen luonteeseen. Samoin katsottiin yhteisöstä päin tulleen integraatiopaineen vaikeuttaneen aitoa pohjoismaista yhteistyötä ja liittäneen ne eräänlaisina lisäkkeinä länsieurooppalaiseen integraatiokehitykseen. Tämä on puolestaan edistänyt Euroopan yhteisön sanelemaa rakenteellista samankaltaisuutta pohjoismaiden välillä.³¹ Aikaisempaan toteamukseen viitaten voidaan sanoa, että pohjoismaat ovat periferiaa erityisesti suhteessa Euroopan yhteisön käyttövoimien muodostamaan keskustaan.

Lyhyt empiirinen tarkastelu osoitti näiden asettamusten pitävän paikkansa pohjoismaiden ja erityisesti Suomen osalta. Tässä tarkastelussa vertailtiin keskenään kaupan keskittymistä kauppakumppaneittain, hyödykkeittäin sekä huomioitiin ns. jalostuskuilun olemassaolo neljän johtavan Euroopan yhteisön jäsenmaan (SLT, Englanti, Ranska ja Italia) sekä pohjoismaiden välillä.³² Kaikkien mittojen osalta mainitut neljä yhteisömaata olivat selvästi pohjoismaita paremmassa asemassa. Sen sijaan vuosina 1965—70 tapahtuneen talouskasvun osalta pohjoismaat menivät yhteisön ydinryhmän edelle. Tilanne muuttuu kuitenkin päinvastaiseksi, jos talouskasvussa alamaihin jäänyt Englanti karsitaan pois laskuista. Vielä selvemmäksi ero muuttuu, jos poikkeuksellisen hyvin menestynyt Ruotsi jätetään huomiotta ja vertailu suoritetaan yhtäältä SLT:n, Ranskan ja Italian sekä toisaalta Tanskan, Norjan ja Suomen välillä. On nimittäin huomatta-

tava, että Ruotsi on monessa suhteessa enemmän keskustaa kuin muut Pohjoismaat. Pohjoismaat ovat siis kiistatta periferiaa suhteessa keskustaan.

Jos Suomea verrataan v. 1970 osalta, jolta vuodelta tiedot ovat, edellä mainittuihin keskiarvoihin, niin havaitaan meidän päätyvän taluskuiluihin muiden pohjoismaiden kanssa, mutta häviävän Euroopan yhteisön ydinryhmälle, kauppakumppaneiden keskittymisessä sekä jalostuskuilun syvyydessä. Sen lisäksi jääme auttamattomaan periferiaan vientikaupan hyödykekohtaisessa keskittymisessä sekä taloudellisen kasvun hitaudessa.

Nämä ilmiöt eivät suinkaan ole toisistaan riippumattomia ja itse asiassa ne ovat Suomen talouselämän pysyviä piirteitä ja kuvaavat sen asemaa kansainvälisessä työnjaossa. Sille on edelleen ominaista pääoman puute, suhteellisen korkea ulkomaisen velkaantumisen aste sekä tutkimus- ja teknologiavaltaisen teollisuuden vähäisyys. Näiden ominaispiirteiden liittyminen yksipuoliseen tuotantorakenteeseen on johtanut viennin hitaaseen kasvuun ja edellyttänyt siten devalvaatioiden toteuttamista. Osittaisen poikkeuksen tästä muodostaa kuitenkin puunjalostusteollisuus, jonka vientivaikeudet ovat pikemminkin peräisin kysynnän ajoittaisesta heikkeneemisestä ulkomaisilla markkinoilla.³³

Edellä on pyritty lyhyesti osoittamaan se, että Suomi pikkuvaltiona ja yleensä taloudellisilta ominaisuuksiltaan kuuluu eurooppalaisen järjestelmän periferiaan myös substantiivisessa, eikä ainoastaan maantieteellisessä mielessä. Periferian valtiona Suomi on joutunut kokemaan myös pääoman kansainvälistymisen sekä siihen liittyvän teknologisen ja finanssiriippuvuuden paineen. Itse asiassa Suomella on ollut hyvin vähän mahdollisuuksia vastata näihin paineisiin. Silti Suomen tapaukselle on ominaista, että kansainvälistymispro-

sessi on ulottunut maahan useimmilla sektoreilla suhteellisen heikkona.³⁴

Vaikka kuulummekin periferiaan, niin silti taloudellinen järjestelmämme ei ole järin penetroitunut, vaan olemme itse asiassa sangen vastustuskykyinen alisteussa asemassa olevaksi valtioksi. Tämä selittyy luonnollisesti monilla tekijöillä, joista yksi on ilmeisesti Neuvostoliiton naapuruus ja sitä kautta avautuneet vaihtoehtoiset vuorovaikutuskanavat. Poliittisesti katsoen Neuvostoliitto on keskustaa mitä suurimmassa määrin, mutta taloudellisesti tilanne on hieman toinen. Jos jalostuskulua pidetään keskustan ja periferian eroittajana, niin siinä tapauksessa Suomi on keskustaa ja Neuvostoliitto periferiaa.³⁵ Suomen ja Neuvostoliiton taloussuhteiden osalta voidaan vielä viitata siihen, että taloudellinen vuorovaikutuksemme Neuvostoliiton kanssa on jaksoittunut siten, että sillä on ollut suhdanteita tasoittava vaikutus Suomessa.³⁶

4.2. Periferia ja Suomen ulkopoliittikka

Ennakoitaessa Suomen harjoittamaa ulkopoliittikkaa voidaan siis lähteä siitä, että Suomi on pieni periferiaan kuuluva valtio, jonka taloudellisen perustan pääoman kansainvälistymisprosessi on kuitenkin jättänyt suhteellisen ehjäksi. Poliittisella tasolla tämä merkitsee sitä, että *mahdollisuudet omaehtoiseen päätöksentekoon ovat suhteellisen suuret*. Puolueettomuuspolitiikka on omiaan lisäämään näitä mahdollisuuksia. Suomen läheiset suhteet Neuvostoliittoon luovat yhtäältä edellytyksiä omaehtoiselle päätöksenteolle, mutta toimivat toisaalta sen rajoitteena.

Tämän artikkelin keskeisen teeman kannalta on kuitenkin olennaista se, ettei pääoman kansainvälistyminen vaikuta pelkästään suoraan ja 'kahdenkeskisesti' Suomen kansantaloudelliseen perustaan, vaan

se toimii myös 'monenkeskisesti' muokkamalla kansainvälistä työnjakoa ja siten epäsuorasti myös Suomen kansainvälistä talousroolia. Niinpä Suomen yksipuolista tuotantorakennetta ja sen muita ominaispiirteitä ei voida tarkastella ainoastaan kansallisena ominaisuutena, vaan se on nimenomaan heijastusta eriarvoisesta kansainvälisestä työnjaosta. Näin Suomen ulkopoliittikan erittelemisen maan talouden ominaispiirteistä ja tarpeista käsin ei merkitse vain kansallisen, vaan sangen voimakkaasti myös kansainvälisen, työnjakoa ja sen vaikutuksia korostavan lähestymistavan omaksumista.

Voidaan siis ajatella, että Suomen taloudellinen asema ainakin eräissä tapauksissa määrittää maan *ulkopoliittisen roolin ja roolikäyttäytymisen*.³⁷ Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä korostaa mahdollisia eroja ulkopoliittikan eri osa-alueiden ja muotojen välillä. Maan kansainvälistä taloudellinen asema nimittäin vaikuttaa toisiin ulkopoliittikan alueisiin voimakkaammin kuin toisiin. Niinpä on miltei itsestään selvää olettaa, että vaikutus on tuntuvampaa ulkomaisissa taloussuhteissa kuin vaikkapa turvallisuuspolitiikassa. Osittain tässä vaikutuksessa on kyse objektiivisten seikkojen ohella myös *tietoisuudesta* eli siitä, missä määrin taloussuhteiden rakentamisessa otetaan huomioon maan koko ja kansainvälinen asema. Tässä suhteessa on syytä panna merkille ne viimeaikaiset ehdotukset Suomen kansainvälisten taloussuhteiden sopeuttamisesta nykyistä enemmän maan talouden ja tuotantoyksikköjen koon sekä tuotantorakenteen asettamiin edellytyksiin.³⁸

Maan asemaan ja ulkopoliittiseen rooliin liittyy läheisesti kysymys siitä, kuinka paljon kyseinen valtio voi vaikuttaa koko kansainvälisen järjestelmän toimintaan. *Keohane* erottaa tässä suhteessa neljä vaihtoehtoa: järjestelmän luonteen määrit-

tävät valtiot, järjestelmään vaikuttavat valtiot, liittoutumien kautta järjestelmään vaikuttavat valtiot sekä valtiot, jotka eivät voi käytännössä millään tavoin vaikuttaa järjestelmän luonteeseen.³⁹ Hyvin tavanomaisesti voidaan todeta, että pienet periferian valtiot epäilyksittä kuuluvat kahteen viimeisimpään luokkaan. Suomen tapauksessa tämä ei kuitenkaan täysin pidä paikkaansa. Käsittääkseen voidaan perustellusti todeta, että Suomi on kyennyt lähinnä ETYKin kautta muokkaamaan enemmän eurooppalaisen järjestelmän rakennetta kuin mitä sen periferinen asema olisi edellyttänyt.

Ilmeisesti vaikuttaa, että Suomen puolueettomuuspolitiikka ja ulkopoliittisen johdon aktiivisuus ovat omalta osaltaan mahdollistaneet tämän tilanteen syntymisen. Parin viime vuoden aikana tilanne näyttää kuitenkin muuttuneen siten, että Suomen kansainvälinen rooli on käynyt aikaisempaa vaatimattomammaksi. Olemme tavallaan siirtymässä sellaiseen politiikkaan, jota meidän kansainvälinen asemamme laita-alueen valtiona edellyttää. Tämä tilanne näkyy niin turvallisuus-, aseidenriisunta- kuin muussakin kansainvälisiin kysymyksiin liittyvässä politiikassa. Samalla se saattaa merkitä sitä, että puolueettomien valtioiden mahdollisuus yleensä vaikuttaa kansainväliseen järjestelmään ja sen kehityspiirteisiin on aivan viime aikoina kääntynyt laskusuuntaan. Samantyyppinen toteamus voidaan luultavasti ulottaa myös pikkuvaltiokategoriaan. Aivan viime aikoina kansainväliset suhteet ovat ilmeisesti muuttuneet suurvaltapolitiikaksi.

Tämä kansainvälisten suhteiden muodonmuutos saattaa vaikuttaa pikkuvaltioiden ulkopoliittikkaan esimerkiksi sillä tavoin, että niiden välittäjät- ja sillanrakentajatehtävä menettää merkitystään. Vastaavasti saattaa korostua niiden *asiantun-*

tijarooli, jossa suurvaltapaineet sittenkin sallivat enemmän liikkumavaraa olkoonkin niin, että maan pieni yleinen tieteellinen ja teknologinen kapasiteetti asettaa toisaalta omat rajoituksensa. Näin päädytään eräänlaiseen *selektiiviseen* asiantuntijarooliin, josta on nähtävissä merkkejä mm. aseidenriisuntapolitiikassa.⁴⁰

Suomen läntiselle integraatiopolitiikalle on yhtäältä ominaista halukkuus osallistua ja toisaalta idänpolitiikasta johtuvat osallistumisrajoitteet. Periferiassa sijaitsevan maan integraatiopolitiikka voidaan määritellä yleensä kolmen ulottuvuuden avulla: ulkopuolinen paine osallistua, kotimaisen vientiteollisuuden laajentumishalu yhdentymisen kautta ja pelko ulkopuolelle jäämisen aiheuttamasta syrjinnästä sekä yhdentymisen taloudelliset haittavaikutukset ja niiden pohjalta muodostuva oppositio. Näistä syrjinnän uhkaa sekä oppositiopolitiikkaa voidaan pitää periferisen maan kannalta keskeisinä tekijöinä. Näin näyttää olevan asianlaita osittain myös Suomessa.

Suomen ulkopuolelta ei ole tullut järin kovia paineita länsieurooppalaiseen integraatioon osallistumisen puolesta. Integraatiopainetta on kuitenkin esiintynyt sen verran, että siihen osallistumisesta on pidetty merkinä Suomen kuulumisesta läntiseen yhteisöön; tosin tietynlaisena erityistapauksena. Osallistumisen on katsottu tasapainottavan idänsuhteitamme. Tältä osin paine liittyy pikemminkin Suomen asemaan Neuvostoliiton naapurina kuin sen periferiseen asemaan. Kotimaisen vientiteollisuuden laajentumishalulla on epäilemättä ollut integraatiopoliittista merkitystä, mutta sitäkin keskeisemmäksi näyttää ainakin poliittisessa päätöksenteossa muodostuneen diskriminaation uhka; pelko siitä, että jäädään tullimuurien ulkopuolelle. Tältä osin Suomen halukkuus osallistua läntiseen yhdentymiskehitykseen on sel-

västi johdettavissa syrjäisestä ja sangen heikosta taloudellisesta asemastamme, jota vienti- ja eräiden poliittisten piirien osallistumishalukkuus on korostanut.

Sen sijaan vapaakauppaintegraation taloudellemme aiheuttamia ongelmia, joita on löydettävissä tuntuva määrä,⁴¹ ei ole päätöksenteossa juuri korostettu. Niille ei toisin sanoen ole pantu erityistä painoa päätettäessä integraatioon osallistumisesta.⁴² Tämä johtuu epäilemättä osittain siitä, että ulkomaisen pääoman tunkeutuminen kansainvälistymisen myötä ei ole ehtinyt Suomessa kovinkaan pitkälle. Näin integraation vastaiselle oppositiolle ei ole syntynyt riittävää taloudellista pohjaa. Tämä selitys on sitäkin todennäköisempi sen vuoksi, että Suomen puoluejärjestelmä luo, moniin muihin näihin verrattuna edellytykset vahvallekin läntisen suuntautumisen vastaiselle oppositiolle. Tästä huolimatta reaktio on esim. Norjassa ollut tuntuvasti jyrkempi kuin Suomessa.

Tässä yhteydessä voidaan kosketella myös Suomen suhtautumista Uuteen kansainväliseen talousjärjestykseen (UKTJ). Kyseiseen järjestykseen liittyvät suunnitelmat ja toimenpideohjelmat hyödyttävät ensisijaisesti periferisen tuotantorakenteen omaavia maita. Tämä koskee tietenkin pääasiassa kehitysmaita, mutta soveltuvassa määrin myös periferiassa sijaitsevia pieniä teollisuusmaita. Suomessa onkin esitetty argumentteja, joiden mukaan uuteen talousjärjestykseen pitäisi ottaa myönteinen kanta nimenomaan sen vuoksi, että sen toteuttaminen hyödyttäisi myös Suomea.⁴³

Suomen virallisessa suhtautumisessa tämä seikka tulee kuitenkin näkyviin vain toissijaisesti. Myönteinen kantamme UKTJ:een liittyy pikemminkin haluun edistää kansainvälistä solidaarisuutta yleensä. Kuitenkin Suomen pieni koko ja periferinen kansainvälinen asema heijastuu mm. suhtautumisessa monikansallisiin

yrittäisiin, joiden osalta kannatetaan lisääntyvää valvontaa ja käyttäytymiskoodien laadintaa. Jukka *Huopaniemen* mielestä yhtenä taustamotiivina tälle asenteelle on ollut se, että pienessä maassa sangen vähäisellä monikansallisen yrityksen haaryhtiöllä voi olla tuntuvia vaikutuksia. Samoin hän on viitannut siihen, kuinka taloutemme rakenteellisilla heikkouksilla on saattanut olla hyvinkin keskeinen sija siinä, että Suomen asenne Uuteen kansainväliseen talousjärjestykseen on muotoutunut myönteisemmäksi kuin useimmilla muilla teollisuusvaltioilla.⁴⁴ Rakenteelliset heikkoudet liittyvät puolestaan suoraan Suomen asemaan kansainvälisen talouden periferiassa.

Samalla tavoin Unto *Vesan* suorittama virallisten kannan tarkastelu ja tulkinta viittaa siihen, että Suomen tuotantorakenne ja kansainvälinen asema johtaneet mm. luonnonvaroihin kohdistuvan kansallisen itsemääräämisoikeuden korostamiseen virallisissa kannanotoissa. Niinpä on todettu, että Suomen taloudellinen kehitys ilman metsien kansallista valvontaa tuskin olisi ollut nykyisessä mitassa mahdollista. Samoin integroidulle perushyödykeohjelmalle sekä teknologian siirtoa koskevalle kansainväliselle koodille annettu sangen voimakas tuki voidaan johtaa Suomen suoranaisista taloudellisista intresseistä.⁴⁵ Tässä suhteessa Suomen kannat ovat poikenneet ajoittain tuntuvasti johtavien kapitalististen maiden omaksumasta varauksellisesta asenteesta.

Suomen ulkopoliittisen toiminnan selittäminen tapahtuu miltei poikkeuksetta idän ja lännen välisen akselin luomassa kehityksessä. Suomi nähdään näiden voimaryhmien väliin sijoittuvana, yya-sopimuksen kautta tietyn erityisaseman omaavana puolueettomana valtiona. Usein eri tarkkailijat katsovat sen liukuvan jomman kumman suurvaltaryhmän puoleen. Suo-

men asemaa idän ja lännen välimaastossa korostava tulkinta kattaakin luonnollisesti tuntevan osan todellisuudessa, mutta aukoton se ei suinkaan ole. Todennäköiseltä vaikuttaa, että Suomen asema kansainvälisessä työnjaossa tulkitsee myös sen omaksumia näkökantoja erityisesti taloudellisissa kysymyksissä. Sen lisäksi tämä samainen asema sisältää sellaisia rajoitteita sekä nostaa esiin sellaisia intressejä, jotka tulevat näkyviin muussakin kuin kansainvälisiin talouskysymyksiin liittyvässä ulkopoliitikassa.

Puolueettomuuden ja maan koon suhteellista merkitystä ulkopoliitiikan selittämisessä voidaan tarkastella erään ETYKin päätösasiakirjaa koskevan tutkimuksen valossa. Siinä selvitettiin, missä määrin ETYKin eri osanottajavaltiot saivat läpi ehdotuksiaan päätösasiakirjan ensimmäiseen koriin. Puolueettomat valtiot selviytyivät tässä »kilpailussa» lievästi paremmin kuin sotilasliittoihin kuuluvat maat, mutta tosiasiasa kuitenkin vain Jugoslavian ääni kantoi tämän tutkimuksen mukaan yli johtavien sotilasliittoihin kuuluvien valtioiden äänen. Merkille kannattaa ehkä panna se, että puolueettomien maiden vaikutus oli jossakin määrin suurempi päätösasiakirjan luottamusta lisääviä toimia koskevassa kohdassa kuin turvallisuusperiaatteiden muotoilussa.

Bruttokansantuote sen enempää kuin bruttokansantuote *per capitakaan* eivät korreloi merkittävästi ETYKin osanottajavaltioiden sananvallan kanssa. Sen sijaan sotilasmenot sekä armeijan koko selittävät jo huomattavasti paremmin kykyä saada omia muotoilujaan mukaan päätösasiakirjaan; erityisen selvästi tämä tuli ilmi luottamusta lisäävien toimien osalta.⁴⁶ Tässä nimenomaisessa tapauksessa siis sotilaallinen hierarkia sekä vähemmässä määrin puolueettomuusstatus selittivät eri valtioiden omaamaa poliittista vaikutusvaltaa.

Tältä pohjalta voidaankin aikaisemman hypoteesin mukaisesti päätellä, että turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä sotilaallinen voima ja kansainvälinen asema kylmän sodan maailmassa ovat keskeisiä selittäviä muuttujia. Sen sijaan ulkomaisiin taloussuhteisiin liittyvissä kysymyksissä — esim. integraatiopolitiikka ja UKTJ — periferisellä kansainvälisellä asemalla sekä altistumisella pääoman kansainvälistymiselle näyttää olevan enemmän merkitystä ulkopoliittisen suunnan ohjaajina.

LÄHDEVIITTEET:

Haluan kiittää erityisesti VTL Esko Antolaa ja VTM Raimo Lintosta niistä hyödyllisistä kommentteista, joita olen heiltä saanut tämän artikkelin aikaisempaan versioon.

¹ Ks. esim. Niels Amstrup, *The Perennial Problem of Small States: A Survey of Research Efforts. Cooperation and Conflict* 3, 1976, s. 163—65.

² Ks. Kjell Goldmann, *Notes on the Power Structure of the International System. Cooperation and Conflict* 1, 1977, s. 1—20. Ks. myös Kjell Goldmann, *Det internationella systemet. En teori och dess begränsningar*. Stockholm 1978, s. 69—108.

³ Shephen J. Andriole, *The Level of Analysis Problems and the Study of Foreign International and Global Affairs: A Review Critique, and Another Final Solution. International Interactions* 2—3, 1978, s. 113—33.

⁴ Ks. esim. Goldmann *ma.* 1977, s. 16—19 ja Christopher Chase-Dunn, *Core-Periphery Relations: The Effects of Core Competition*, Barbara Hockey Kaplan (toim.), *Social Change in the Capitalist World Economy*. Beverly Hills 1978, s. 159—76.

⁵ Ks. esim. Mario Hirsch, *Influence without Power: Small States in European Politics. The World Today* 3, 1976, s. 112—18 ja Jeanne Kirk-Laux, *Small States and Inter-European Relations: An Analysis of the Group of Nine. Journal of Peace Research* 2, 1972, s. 147—60. Toisaalta on olemassa suuri joukko havaintoja pikkuvaltioiden poliittisen vaikutuksen ja niiden keskinäisen organisoitumisen vähäisyydes-

tä. Niinpä Uolevi Arosalo on todennut, että ennen v. 1939 solmituista valtioiden välisistä liitosopimuksista vain 8.1 prosenttia oli pikkuvaltioiden välisiä ja kyseisen vuoden jälkeen solmituista liitoista vastaavasti 10.6 prosenttia. Lievää nousua prosentiosuudessa on siis tapahtunut. Ks. Uolevi Arosalo, Peliteoria ja kansainväliset liittoutumat: mallin ja empirian vertailua. *Politiikka* 2, 1971, s. 123—24.

⁶ Ks. esim. Berenice A. Carroll, Peace Research: The Cult of Power. *Journal of Conflict Resolution* 4, 1972, s. 585—616.

⁷ Näihin pikkuvaltiotutkimuksen kahteen pääsuuntaan liittyvää tutkimusta on yksityiskohtaisesti tarkastellut Amstrup *ma.* 1976, s. 169—76. Ks. myös Peter Baehr, Small States: A Tool for Analysis? *World Politics* 3, 1975, s. 458—59. Turkin turvallisuuspolitiikkaa on pikkuvaltiotutkimuksen näkökulmasta eritelletty Haluk Gerger, Small States: A Tool for Analysis. *Turkish Yearbook of International Relations* 1975. Ankara 1977, s. 108—18. Mielenkiintoista Gergerin ajattelussa on se, että hän pyrkii löytämään yhtymäkohtia Suomen ja Turkin kansainvälisen aseman välille.

⁸ Ks. esim. Otmar Höll, Kritische Anmerkungen zur Kleinstaatentheorie. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft* 3, 1978, s. 261—64.

⁹ Tästä ks. Maurice East, Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models. *World Politics* 4, 1973, s. 556—76.

¹⁰ Ks. esim. Raimo Väyrynen, The Position of Small Powers in the West European Network of Economic Relations, *European Journal of Political Research* 2, 1974, s. 143—78. Tätä ja muita samaan tutkimussuuntaan liittyviä analyysirytyksiä ovat eritelleet Amstrup *ma.* 1976, s. 175—76, Höll *ma.* 1978, s. 265—69 sekä Peer Hull Kristensen & Jørn Levinsen, *The Small Country Squeeze. An Evaluation of the Scientific and Technological Potential of Small Developed Countries in the Emerging International Economic Division of Labor.* Roskilde 1978, s. 47—73 ja 107—37. Tämä tekijäpari on myös suorittanut oman empiirisen tarkastelunsa kuten on tehnyt myös Menahem Carmi, *The Economies of Small Developed States.* The Jerusalem Group for National Planning, Jerusalem 1975.

¹¹ East *ma.* 1973, s. 573—75.

¹² Itse pyrin vuosikymmenen alkupuolella kehittämään moniulotteisen, useita tekijöitä

huomioivan pikkuvaltion määritelmän, ks. Raimo Väyrynen, On the Definition and Measurement of Small Power Status. *Cooperation and Conflict* 2, 1971, s. 91—102. Ks. myös Höll *ma.* 1978, s. 264—65 ja Wilhelm Christmas-Møller, De små stater: Sokraterne i international politik? *Økonomi og politik* 4, 1970, s. 384—88.

¹³ Baehr *ma.* 1975, s. 460—61 ja 466.

¹⁴ Amstrup *ma.* 1976, s. 178—79.

¹⁵ Ks. East *ma.* 1973, s. 556—76 ja Helge Hveem, Foreign Policy Opinion as a Function of International Position. *Cooperation and Conflict* 2, 1972, s. 65—86.

¹⁶ Ks. esim. Sivert Langholm, On the Concepts of Center and Periphery. *Journal of Peace Research* 3—4, 1971, s. 273—78.

¹⁷ Johan Galtung, A Structural Theory of Imperialism. *Journal of Peace Research* 2, 1971, s. 81—118.

¹⁸ Elisabeth Gidengil, Centers and Peripheries: An Empirical Test of Galtung's Theory of Imperialism. *Journal of Peace Research* 1, 1978, s. 51—66.

¹⁹ Ks. Steven I. Jackson, Capitalist Penetration: Concept and Measurement. *Journal of Peace Research* 1, 1979, s. 41—55.

²⁰ Tätä havaintoa tukee myös Afrikan teknologista riippuvuutta koskeva tutkimus, ks. esim. Raimo Väyrynen, The International Patent System and the Transfer of Technology to Africa, Jyrki Käkönen (toim.), *Technology and African Development. Proceedings of an International Seminar.* Turku 1979, s. 65—98.

²¹ Ks. esim. Robert L. Rothstein, *The Weak in the World of the Strong,* New York 1977, er. s. 42—47.

²² Nigel McKenzie, Centre and Periphery: the Marriage of Two Minds. *Acta Sociologica* 1, 1977, s. 55—74 ja Jon Naustdalslid, A Multi-Level Approach to the Study of Centre-Periphery Systems and Socio-Economic Change. *Journal of Peace Research* 3, 1977, s. 203—22.

²³ Tämä tilanne kytkeytyy läheisesti erilaiiin teorioihin kansainvälisestä vallankäytöstä. Erityisen mielenkiintoisia tässä suhteessa ovat ne teorit, jotka korostavat toimijoiden pyrkimyksiä valvoa kansainvälisiä tapahtumia ja niiden lopputuloksia pelkän voimavarojen tai toimijakontrollin lisäksi. Niiden mukaan pyrkimys voimavarojen ja muiden toimijoiden valvontaan liittyy tarpeeseen taata tiettyjen lopputulosten (outcome) saavuttaminen; ks. Jeffrey Hart, Three Approaches to the Measu-

rement of Power in International Relations. *International Organization* 2, 1976, s. 290—305.

²⁴ Yleisen erittelyn pääoman kansainvälistymisestä on suorittanut esim. Stephen Hymer, *The Internationalization of Capital. Journal of Economic Issues* 1, 1972, s. 81—101.

²⁵ Tarkempää analyysiä ks. esim. Margit Scherb, *Ökonomische Auswirkungen des Internationalisierungsprozesses auf kleine Industriestaaten. Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft* 3, 1978, s. 275—90.

²⁶ Kristensen & Levinsen *mt.* 1978, s. 107—37 ja Väyrynen *ma.* 1974, s. 143—78.

²⁷ Ks. Charles Taylor & Michael Hudson, *World Handbook of Political and Social Indicators*, second edition, New Haven 1972, s. 290—91 ja 322—25.

²⁸ Ks. esim. Raimo Väyrynen, Les brevets internationaux, moyen de domination technologique. *Revue internationale de sciences sociales* 2, 1978, s. 332—56.

²⁹ Richard Brown, The Theory of Unequal Exchange: The End of the Debate? *Institute of Social Studies. Occasional Papers, No. 65*, The Hague, July 1978.

³⁰ Vertailevasta ulkopoliittikan tutkimuksesta ks. esim. James N. Rosenau, Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field. *International Studies Quarterly* 3, 1968, s. 296—329.

³¹ Ks. Peter Wallenstein, Unto Vesa ja Raimo Väyrynen, The Nordic System, 1920—1970: Structure and Change. *Tampere Peace Research Institute, Research Reports* 6, 1973 ja Raimo Väyrynen, Relations between the Nordic Countries and the European Community: An Analysis of Main Trends, *Instant Research of Peace and Violence* 2, 1974, s. 79—101.

³² Aineisto on peräisin julkaisusta Gidengil *ma.* 1978, s. 64—66. Tutkimuksessa käytettyjen indeksien arvot olivat mainittujen maiden osalta seuraavat:

	GDP per capita	TPC	TCC	TCI
SLT	3095	24.6	19.4	+0.35
Ranska	2851	28.4	15.0	+0.14
Englanti	2163	18.4	16.1	+0.36
Italia	1731	29.0	17.7	+0.37
Ruotsi	4094	25.9	20.2	+0.07
Tanska	3159	31.1	16.6	—0.11
Norja	2864	32.3	21.9	—0.13
Suomi	2251	30.0	31.5	+0.02

GDP per capita = kotimainen bruttotuotanto henkeä kohti laskettuna.

TPC = trade partner concentration index, kaupan maakohtaisen keskittymisen indeksi (mitä korkeampi arvo sen suurempi keskittyminen).

TCC = trade commodity concentration index, kaupan hyödykekohtaisen keskittymisen indeksi (mitä korkeampi arvo sen suurempi keskittyminen).

TCI = trade composition index, kaupan koostumuksen indeksi (mitä korkeampi arvo sen edullisempi kaupan hyödykekoostumus).

³³ Ks. Lauri Karvonen & Raimo Väyrynen, *Finlands utrikespolitik: riktlinjer och framtidsperspektiv*. Utrikespolitiska institutet, Forssa 1978, s. 15—18 sekä siellä mainittu kirjallisuus. Ks. myös Antti Tanskanen, Suomen erikoistuminen kansainväliseen työnjakoon. *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 4, 1977, s. 416—31.

³⁴ Ks. esim. Esko Antola, State and the Internationalization of Capital: Finland and International Investment Flows. *University of Turku. Department of Sociology and Political Science. Studies in Political Science* 6. 1976.

³⁵ Vrt. Gunnar Adler-Karlsson, The Semi-Developed Soviet Economy — A Foreign Trade Illustration. *Economics of Planning* 1, 1966.

³⁶ Ks. Pekka Hemmilä & Juha Koponen, Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan vaihtelut. *Työväen Taloudellinen Tutkimuslaitos. Tutkimuksia* 2. 1975.

³⁷ Valtioiden ulkopoliittisia rooleja on lähemmän eritelty mm. Kalevi Holsti, National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly* 3, 1970, s. 233—309.

³⁸ Ks. esim. Pekka Ahtiala, Miten Suomi kohtaa kansainväliset haasteet. *Talouselämä* 32, 1978, s. 40—41 ja 66 sekä erityisesti Jaakko Honko, *Suomalainen talousrooli*. Helsinki 1979.

³⁹ Robert Keohane, Lilliputian Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization* 2, 1969, s. 291—310.

⁴⁰ Ks. esim. Keijo Korhonen, Abrüstung und die Rolle der kleinen Nationen. *Europäische Rundschau* 3, 1978, s. 39—40.

⁴¹ Ks. esim. Erkki Tuomioja ja muut, *Suomi vapaakaupan kourissa. Kapitalistinen yhdentymiskehitys ja vapaakauppamme vaihtoehdot*. Vaasa 1978, er. s. 44—71.

⁴² Nämä Suomen integraatiopoliittikkaa kos-

keva yleistyksen on poimittu seuraavista julkaisuista: Klaus Törnudd, Finland and Economic Integration in Europe. *Cooperation and Conflict* 1, 1969, s. 62—73 ja Harto Hakovirta, Puolueettomuus ja integraatiopolitiikka. Tutkimus puolueettoman valtion adaptaatiosta alueelliseen integraation teorian vertailujen ja Suomen poikkeavan tapauksen valossa. *Acta Universitatis Tamperensis, ser. A, vol. 78*. Tampere 1976, er. s. 300—13.

⁴³ Ks. esim. Pekka Hemmilä, Kohti uutta järjestystä? *Ydin* 5, 1977, s. 5—7.

⁴⁴ Jukka Huopaniemi, Finland and the New

International Economic Order. *Yearbook of Finnish Foreign Policy 1976*. Helsinki 1977, s. 38—45.

⁴⁵ Ks. Unto Vesa, Finland and the New International Order. *Cooperation and Conflict* 3, 1979.

⁴⁶ Ks. P. Terrence Hopmann, Asymmetrical Bargaining in the Conference on Security and Cooperation in Europe. *International Organization* 1, 1978, s. 141—77. Tässä yhteydessä on syytä painottaa sitä, että tutkimuksen mukaan suurvalloilla oli erittäin tuntuva vaikutus siihen, mitä päätösasiakirjaan ei sisällytetty.